

kıta ve beyitleri ihtiva etmesi bakımından tarihi bir öneme sahiptir. Divanın külliyyat-tan ayrı olarak çeşitli baskıları yapılmıştır (Leknev 1884, 1886; Patnah 1997, tıpkıbasım). 2. *Mevlid-i Şerîf*. Aslında isimsiz olan bu mesneviye Râm Babû Saksena ve Muhammed Hüseyin Âzâd bu adı vermiştir. Mesnevinin konusu çeşitli kitaplardan toplanmış kırk hadisin Urduca tercümesidir. Eser *Küllîyyât-ı Nâsih* ile birlikte yayımlanmış (Delhi 1843; Leknev 1846), külliyyat daha sonra Yûnus Câvid tarafından neşredilmiştir (I-II, Lahor 1987-1989). 3. *Sirâc-i Nazm*. 1838'de talebesi Mîr Ali Evsat Reşk'in yayımladığı bu mesnevinin adı Râm Babû Saksena ve diğer bazı müelliflerce *Nazm-ı Sirâc* şeklinde kaydedilmiş, ancak Seyyid Muhammed Ukeyl Rızwî ilk ismin daha doğru olduğunu belirtmiştir. Dört bölümden oluşan mesnevi, Mufasssal Ali es-Sabbâh adlı bir şahsın Ca'fer es-Sâdik'a kâinatın yaratılmasının hikmetleri ve Allah'ın kudretinin bundaki yansımaları hakkında sorduğu soruların cevaplarını ihtiva etmektedir. Habîbullah Han Gazanfer şairin mesnevilerini *Meşnevî-i Nâsih* (Alahâbâd 1931), Kâzım Ali Han da gazellerini *İntihâb-ı Gazeliyyât-ı Nâsih* (Leknev 1984) adıyla neşretmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

A. Hamîd, *Urdû Şî'r ki Dâstân*, Lahor, ts., s. 7-8; M. Hüseyin Âzâd, *Âb-ı Hayât*, Lahor 1991, s. 290-300, 427; M. Mustafa Han Şifte, *Gülşen-i Bî-hâr* (nşr. Kalb Ali Han Fâik), Lahor 1973, s. 600-614; Seyyid M. Akil Rızwî, *Urdû Meşnevî kâ İrtikâ*, Leknev 1983, s. 172-177; Muhammad Sadiq, *A History of Urdu Literature*, Delhi 1984, s. 133-137; Mahmûd Birilvi, *Muhtaşar Târîh-i Âdâb-ı Urdû*, Lahor 1985, s. 130-131; D. J. Matthews v.dğr., *Urdu Literature*, London 1985, s. 63-66; Sirâcülislâm, *Tezkire ve Tebsûra*, Karaçi 1989, s. 79-93; R. B. Saksena, *A History of Urdu Literature*, Lahore 1996, s. 102, 114-119; "Nâsih", *UDMİ*, XXII, 30-32.

HALİL TOKER

en-NÂSİH ve'l-MENSÛH

(الناسخ و المنسوخ)

Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın
(ö. 224/838)

nesih konusuna dair eseri.

Tam adı *en-Nâsih ve'l-mensûh fi'l-Kur'âni'l-'azîz ve mâ fihi mine'l-ferâ'iz ve's-sünen*'dir. Bilinen tek tam nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı olup (III. Ahmed, nr. 143) Fuat Sezgin tarafından tıpkıbasımı yapılmıştır (Frankfurt 1985). Metnin yer yer okunamaması bir yana neşrin sonuna kullanımı kolaylaştıracak hiçbir bilgi de konmamıştır. John

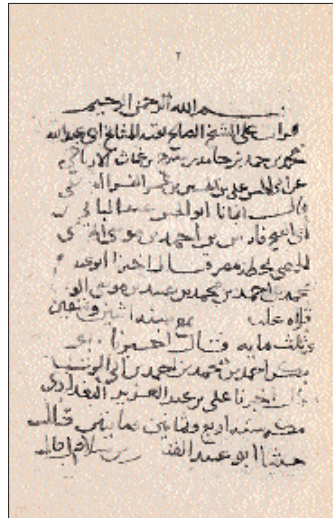
Burton'ın, neshe ilişkin değerlendirmelerini içeren geniş bir girişle yaptığı neşir de (Cambridge 1987) tahkik ve tahrirdeki zafiyet sebebiyle kitabı yeterince kullanışlı hale getirememiştir (Rubin, LXX/I [1993], s. 167). Buna karşılık Muhammed b. Sâlih el-Müdeyfir'in yayımı (Riyad 1411/1990) birçok bilgi ve teknik açıklama içermesi sebebiyle eserden yararlanmayı kolaylaştırmaktadır. Ancak her üç neşirde de İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan (nr. ŞE 7892) alt tarafı yırtık dört sayfalık nüshadan faydalanılmamıştır. Fuat Sezgin'in de haberdar olduğu anlaşılan bu nüsha (GAS, VIII, 7, 85) ilim dünyasına ilk defa Janine Sourdel Thomine ve Dominique Sourdel tarafından 1964 yılında tanıtılmıştır (bk. bibl.) III. Ahmed nüshasındaki 67^b'nin altından başlayıp 75^a'nın üstüne kadar devam eden yere karşı geldiği ve tam nüsha ile arasındaki farkların çok ciddi olmadığı görülen bu yazmadaki her rivayette "ahberanâ Ali kâle haddesenâ Ebû Ubeyd kâle" ibaresi yer almaktadır.

Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm kitabında Katâde b. Diâme, İbn Şihâb ez-Zührî ve Atâ b. Ebû Müslim el-Horasânî gibi şahısların görüşlerine dayanmakla birlikte âyetleri kendine has bir tertibe göre incelemiştir, neshi meşhur tanımının aksine istisna, âmın tahsisi, mutlakın takyidi, mücmelin tebyini, nastan murat edilmediği halde zihne takılan bir mefhumun iptali şeklinde anlamıştır. İsnadlara özen gösterilen kitapta yer yer nâsih-mensuh ile alâkası bulunmayan konulara temas edilmiş, ayrıca sünnette nesh meselesine yer verilmiştir. İhtilâflı hususlar umumi görüşlere başvurularak halledilmiş, tercihe şayan bulunan görüşler delilleriyle birlikte zikredilmiş, bu arada herhangi bir tercihin

yapılmadığı da olmuştur. Âyetlerin incelenmesinde fikhî tasnifin esas alındığı kitap fikhî konuları çerçevesinde tertip edilmiş ve hakkında nesih iddiası bulunan âyetler şu otuz başlık altında ele alınmıştır: Giriş, namaz, zekât, oruç, nikâh, talâk, hudûd, şahitlik, Ehl-i kitabın şahitliği, hac menâsiki, cihad, esirler, ganimetler, istîzan, miras, vasiyet, yetimler, zimmîler arasında hükmetme, yeme, içme, sarhoşluk, gece namazı, necvâ, takvâ, ölüm esnasında yapılan tövbe, öldürülürken yapılan tövbe, kulların düşünceleri yüzünden sorgulanması, dinde zorlama, müşrikler için istiğfarda bulunma, emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker.

Girişte nâsih-mensuh ilminin tefsirdeki yeri ve önemi üzerinde durulduktan sonra nesih âyeti (el-Bakara 2/106) hakkındaki yorumlar kıraat farkları ile birlikte ortaya konularak neshin mahiyeti incelenmiş, âyetle işaret edilen neshin evvelki şeriatlarla mı yoksa Kur'an âyetleriyle mi ilgili olduğu konusu ele alınmıştır (s. 11-14). Her konu başlığı altında hangi âyetin hangi âyeti neshettiği gösterilmiş, bu arada bazı konuların tekrar edildiği olmuştur. Meselâ ganimet ve esirler bahsi cihad başlığı altında işlendiği halde bunlar için ayrı başlıklar açılmıştır. Eserin nâsirlerinden Müdeyfir'in de belirttiği gibi bunun müstensihlerin ya da râvilerden birinin tasarrufu olması muhtemeldir. Burton esirler bölümünü cihadın, vasiyet bölümünü mirasın alt başlığı olarak vermiş, böylece eserin başlıklarını yirmi altıya düşürmüştür (Rubin, LXX/I [1993], s. 167-168; krş. Wansbrough, s. 198).

Eserde Ebû Ubeyd'in konuları sıralamada başarılı olduğu ve ilk bakışta çeliştiği düşünülen bazı âyetleri ustalıkla uzlaştı-

en-Nâsih
ve'l-Mensûh'un
unvan
sayfası ile
ilk sayfası
(TSMK, III. Ahmed,
nr. 143)

diği görülür. Daha önceki müellifler neshi sadece Kur'an'la ilişkilendirip neshi âyetlerini mushaf sırasına göre ele alırken Ebû Ubeyd neshi hadis malzemesine de uygulamış ve âyetleri fıkıh başlıklarına göre sıralayarak ilk asırlarda gelişen neshi çalışmalarının vardığı noktayı ortaya koymuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *en-Nâsih ve'l-mensûh* (nşr. Muhammed b. Sâlih el-Müdeyfir), Riyad 1411/1990, s. 11-14; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1921; Sezgin, GAS, VIII, 7, 85; J. Wansbrough, *Qur'anic Studies*, Oxford 1977, s. 198; J. Sourdel Thomine – D. Sourdel, "Nouveaux documents sur l'histoire religieuse et sociale de Damas au moyen âge", *REI*, XXXII (1964), s. 16; A. Rippin, "Notes and Communications: Abû 'Ubayd's Kitâb al-Nâsih wa'l-Mansûh", *BSOAS*, LIII/2 (1990), s. 319-320; U. Rubin, "Abû Ubayd al-Qâsim b. Sallâm's K. al-Nâsih wa'l-Mansûh", *Isl.*, LXX/1 (1993), s. 167-170.

MURAT SÜLÜN

NASİHAT

(النصيحة)

Sözlükte "bir şey saf, halis olmak, kötülük ve bozukluktan uzak bulunmak; iyi niyet sahibi olmak ve başkasının iyiliğini istemek" anlamlarındaki **nush** kökünden türeyen **nasihat** kelimesi "başkasının hata ve kusurunu gidermek için gösterilen çaba; iyiliği teşvik, kötülükten sakındırmak üzere verilen öğüt; başkasının faydasına ya da zararına olan hususlarda bir kimsenin onu aydınlatması ve bu yönde gösterdiği gayret" mânalarında kullanılmaktadır (Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "nsh" md.; *et-Ta'rifât*, "en-Nâsihâ" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "nsh" md.; M. Tâhir İbn Âşûr, VIII/2, s. 193-194). Kaynaklarda nasihat daha umumi olarak kişinin inanç, ibadet ve her türlü iyiliklerdeki dürüstlük ve samimiyetini ifade edecek şekilde açıklanmaktadır. Bununla birlikte sadece sözle yapılan irşad ve uyarılara nasihat denildiği, sözlü olmayan uyarılar için kelimenin ancak istiare yoluyla kullanılabileceği belirtilmektedir (*Lisânü'l-'Arab*, "nsh" md.).

Kur'an-ı Kerim'de nasihat kelimesinin on iki âyette isim ve fiil şeklinde türevleri geçmektedir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "nsh" md.). Hadislerde ise hem nasihat kelimesi hem türevleri sıkça kullanılmıştır (Wensinck, *el-Mu'cem*, "nsh" md.). Özürlü, hasta veya savaş masraflarını karşılayacak maddî güçten yoksun olanları savaşa katılmaktan muaf tutan bir âyette (et-Tevbe 9/91) bunların Allah ve resulü için nasi-

hat faaliyetinde bulunmaları halinde sorumlu tutulmayacakları ifade edilmektedir. Bu âyet Kur'an'ın, nasihatî müslümanlar için görev sayması yanında özürülülerin de bazı faaliyetlere katılarak faydalı hizmetler verebileceklerini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Şevkânî, âyetteki "Allah için nasihat"ın öncelikle "Allah'ın kullarına nasihat etme" anlamına geldiğini, ayrıca Allah'a iman edip O'nun dinine göre yaşama, Allah yolunda cihad edenleri destekleme ve müslümanların düşmanlarına hiçbir şekilde destek olmama şeklindeki görevleri de içerdiğini belirtmiş; "Allah'ın resulü için nasihat"ı de onun peygamberliğini ve getirdiği dinin hükümlerini tasdik edip bütün emir ve yasaklarına uyma, dostuna dost, düşmanına düşman olma diye açıklamıştır (*Fethu'l-kadîr*, II, 446).

Geçmiş kavimler ve peygamberlere dair bilgilerin yer aldığı A'râf sûresindeki bazı âyetlerde (7/62, 68, 79, 93) Nûh, Hûd, Sâlih ve Şuayb'in peygamber olarak gönderildikleri kavimlerine ilâhî emirleri duyurduktan sonra hemen hemen aynı ifadelerle kendilerinin Allah'ın mesajlarını tebliğ ettiklerini ve onlara nasihatçi olduklarını söyledikleri anlatılmaktadır. Bu âyetlerde peygamberlerin temel görevlerinin tebliğ ve nasihat kavramlarıyla ifade edilmiş olması bu iki kavramın geniş bir içeriğe sahip olduğunu göstermektedir. Nasihat kelimesinin muhteva zenginliğini daha açık şekilde anlatan bir hadislerinde Resûl-i Ekrem -bazı rivayetlere göre öne mini vurgulamak için üç defa tekrar ederek- "Din nasihattir" demiş, çevresindekilerin, "Kim için?" diye sormaları üzerine, "Allah için, O'nun kitabı için ve O'nun elçisi için, müslümanların yöneticileri ve onların umumu için" demiştir (*Müsned*, I, 351; Buhârî, "İmân", 42; Müslim, "İmân", 95). Nevevî bunun geniş muhtevalı bir hadis olduğunu söyler (*Şerhu Müslim*, II, 37). Ebû Dâvûd bu hadisi, "Helâl belli, haram da bellidir ..." (Buhârî, "İmân", 39; Müslim, "Müsâkât", 107; Ebû Dâvûd, "Büyû", 3); "Zarar görmek de yok, zarara zararlar karşılık vermek de yok" (*Müsned*, I, 313); "Ameller niyetlere göredir" (Buhârî, "İmân", 41; Müslim, "İmâre", 155; Ebû Dâvûd, "Talak", 11); "Size neyi yasakladıysam ondan uzak durun ve size neyi emrettiysem onu gücünüz yettiğince yapmaya çalışın" (*Müsned*, II, 196, 247, 268; Müslim, "Hac", 412) meâlindeki hadislerle birlikte fıkıh temelini oluşturduğunu söyler (İbn Receb, s. 6). Nevevî'nin zikrettiği bir yoruma göre hadisteki Allah için nasihat ifadesi, sahih bir

tevhid inancına sahip olup Allah'a ihlâsla kulluk etmeyi ve her türlü fenalıktan kaçınmayı, bu hususta kişinin öncelikle kendi kendinin nasihatçisi olmasını; Allah'ın kitabı için nasihat Kur'an'ın Allah kelâmı olduğunu tasdik edip emirlerini uygulamayı, ayrıca insanları buna davet etmeyi; Allah'ın resulü için nasihat, Hz. Peygamber'in nübüvvet ve risâletine inanıp emirlerine ve yasaklarına uymayı; yöneticiler için nasihat hak yolda olanlara itaat edip destek vermemi, gerektiğinde onlara hatalarını göstermeyi, nasihat ve uyarıda bulunmayı, iyiliğe çağırmayı; müslümanların umumu için nasihat ise din ve dünya ile ilgili konularda onları iyi ve faydalı işlere yönleltmeyi, dinleriyle ilgili bilmedikleri konularda eğitmeyi, onlara iyiliği emredip kötülükten alıkoymayı ifade etmektedir (*Şerhu Müslim*, II, 37-39). Hadislerde yöneticilere ve yüksek mevkideki diğer kimselere nasihat konusuna özel bir önem verildiği görülür (meselâ bk. *Müsned*, II, 327, 360; III, 225; İbn Mâce, "Menâsik", 76; Ebû Dâvûd, "Edeb", 125).

İslâm âlimlerine göre nasihat farz-ı kifâyedir. Hz. Peygamber, müslümanın müslüman üzerindeki haklarından birinin de yüzüne karşı nasihatte bulunması veya gıyabında onun iyiliğini istemesi olduğunu belirtmiş (Tirmizî, "Edeb", I; Nesâî, "Cenâ'iz", 52), özellikle kendisine nasihat edilmesini isteyen bu talebine karşılık verilmesini emretmiştir (*Müsned*, II, 372; III, 418-419; Buhârî, "Büyû", 68). Buhârî şârihi İbn Battâl el-Kurtubî'ye göre nasihat farz olup gücü yeten herkes eğer nasihatine uyulacağını tahmin ediyor ve kendisine bir zarar gelmeyeceğini düşünüyorsa bu görevi yerine getirmelidir. Bunu yapan mükâfat kazanır, diğer müslümanlar da bu sayede sorumluluktan kurtulur (Nevevî, II, 39). Ebû Hâtim el-Büstî, "Din nasihattir" hadisini zikrettikten sonra, Resûl-i Ekrem'in müslümanlarla biatlaşırken namaz kılp zekât vermeleri yanında diğer müslümanlara karşı dürüst ve samimi davranmaları hususunda onlardan söz aldığına (Buhârî, "İmân", 42; Müslim, "İmân", 97, 99) dikkat çekmiş, herkesin insanlara iyi niyetle yaklaşmasının bir görev olduğunu belirtmiş ve bu anlamda nasihatî bir dostluk şartı olarak değerlendirmiştir. Ancak nasihat eden kişi kendini muhatabından daha fazla nasihate yetkili görmemelidir. İbn Hibbân'ın naklettiğine göre Hasan-ı Basrî bir müslümanı diğerinin parçası ve kardeşi saymış, kardeşinde beğenmediği bir davranışı görmesi halinde ona nasihat etme-